

DISKUSE

Miloš Deset

O HĽADANÍ PRAVDY V TRESTNOM KONANÍ V MINULOSTI A DNES

Abstrakt: *Trestné konanie v Slovenskej republike i v Českej republike prešlo za posledné storočie viacerými zmenami. Jednou z nich bolo nahradenie zásady materiálnej pravdy zásadou zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností. V tomto článku sa skúma, aký mala význam zásada materiálnej pravdy pre trestné konanie v minulosti a dôvody, pre ktoré sa od tejto zásady upustilo a pre ktoré sa nahradila zásadou zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností. Taktiež sa skúma, aký má význam táto zásada pre trestné konanie dnes. Pri jej praktickom uplatnení v trestnom konaní je kľúčový výklad pojmu „dôvodná pochybnosť“, preto je v článku venovaná patričná pozornosť aj tomuto pojmu. Americké súdy ho vykladajú v podobe, v akej ho poznáme i dnes, už od polovice 19. storočia, preto je v tomto článku interpretovaný práve v nadväznosti na vybrané rozhodnutia amerických súdov.*

Kľúčové slová: *pravda, zisťovanie skutkového stavu, zásada materiálnej pravdy, zásada zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností, dôvodná pochybnosť*

ÚVOD

Hlavným účelom trestného konania, ako to napokon vyplýva hneď z § 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej len „slovenský trestný poriadok“), je, aby „*trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia spravodlivo potrestaní.*“ Obdobne je účel trestného konania vyjadrený aj v zákone č. 141/1961 Sb., o trestnóm řízení soudním (trestní řád; ďalej len „český trestný poriadok“).¹ Takto definovaný účel trestného konania a požiadavky z neho plynúce pre orgány činné v trestnom konaní,² súdy i ostatné subjekty, ktoré určitým, zákonom definovaným spôsobom participujú na trestnom konaní, sa nesú prakticky celým trestným konaním počnúc začatím trestného stíhania a končiac vydaním právoplatného rozhodnutia vo veci samej a jeho výkonom. Náležité zisťovanie (objasňovanie) trestných činov a ich páchatelov v priebehu trestného konania tiež možno pomenovať ako hľadanie pravdy či zisťovanie skutkového stavu. „*Trestný proces je totiž vždy a v každom systéme trestnej justície úzko zameraný na hľadanie pravdy a zisťovanie toho, čo sa v skutočnosti stalo*“³ (pozn.: preklad aut.).

V tejto súvislosti sa javí ako kľúčové zodpovedanie otázky, čo je to pravda a ako ju možno pre účely trestného konania vhodne interpretovať, pretože nemožno opomínať samotnú podstatu tohto pojmu, ktorý je pojmom abstraktným, filozofickým, a tým pripúšťajúcim rôzne možnosti interpretácie. Nett vidí v pravde zhodu našich úsudkov s objektívnou realitou. Podľa neho pravda v istom zmysle predstavuje iba a jedine vlastnosti názorov, súdov,

¹ Bližšie pozri § 1 českého trestného poriadku.

² Podľa českého trestného poriadku – na rozdiel od slovenského – sa medzi orgány činné v trestnom konaní zaraďujú aj súdy (porovnaj § 12 ods. 1 českého trestného poriadku a § 10 ods. 1 a 2 slovenského trestného poriadku).

³ ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: CODEX Bohemia, 1999, s. 34.

úsudkov, poznatkov, atď. Rozhodne však nie je a ani byť nemôže vlastnosťou javov materiálneho sveta. Sám si kladie otázku, ako je to vlastne s hľadaním pravdy v trestnom procese? Pri takto položenej otázke sa podľa neho skôr javí, že pravda nepredstavuje zásadu činnosti orgánov trestného konania, ale je vlastne cieľom ich činnosti, pretože pre poznanie minulej udalosti, ktorou je aj trestný čin, je predovšetkým dôležité pravdivé poznanie. Z toho vyvodzuje, že pravda je jednak vlastnosťou činnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov a jednak vystupuje v úlohe cieľa tejto činnosti.⁴

Podobným spôsobom definuje pravdu aj Šámal, podľa ktorého je pravda z filozofického hľadiska „zhodou obsahov našich úsudkov s objektívnou realitou (s javmi, vzťahmi, vlastnosťami a pod.). Pravda, rovnako ako iné abstraktné pojmy, je iba vlastnosťou úsudkov (...), a nie vlastnosťou samotných predmetov, udalostí či stavov. Vlastnosť byť pravdivý sa môže potom vzťahovať len na úsudky (súdy) o týchto predmetoch, udalostiach alebo stavoch. Pri vnemoch, predstavách a tiež spravidla pri pojmoch nemožno hovoriť o ich pravdivosti alebo mylnosti, ale možno o nich uvažovať iba v zmysle, či sú alebo nie sú adekvátne určitej skutočnosti“⁵ (pozn.: preklad aut.).

Pre účely trestného konania však takéto definovanie pravdy nestačí, pretože okrem jej interpretácie je taktiež nevyhnutné určiť v akej „kvalite“ či v akom rozsahu ju majú orgány činné v trestnom konaní a súdy zistiť. V tejto súvislosti sa v odbornej literatúre dávajú pred slovo „pravda“ viaceré adjektíva a o pravde sa hovorí ako napr. o objektívnej pravde, absolútnej pravde, materiálnej pravde, príp. formálnej pravde (v porovnaní s civilným procesom). Naproti tomu niektorí ďalší odborníci hovoria o pravde v súvislosti so zásadou zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností. Dochádza preto k rôznym interpretáciám pravdy pre účely trestného konania, čo, samozrejme, nie je ideálny stav, pretože od obsahu tohto pojmu závisia aj povinnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri objasňovaní trestných činov a zisťovaní ich páchatelov.

1. ZISŤOVANIE PRAVDY V TRESTNOM KONANÍ V MINULOSTI

O materiálnej pravde hovorí napríklad Císařová s Fenykom, a to spôsobom, ktorý vychádza z výkladu tohto pojmu v minulosti, v histórii českého trestného procesu v 19. storočí, kedy bola sformulovaná zásada materiálnej pravdy ako jedna zo základných zásad trestného konania predovšetkým u Storcha. Storch sformuloval túto zásadu v súvislosti so zásadou oficiality ako protipól zásady formálnej pravdy, jednej zo zásad civilného konania. Priviedla ho k tomu snaha o jednoznačné rozlíšenie civilného procesu od trestného procesu. „Práva soukromá, o kterých se jedná v řízení civilním, jsou vesměs práva zadatelná; ten, komu přísluší, může, avšak nemusí jich se domáhati, může je vykonávati nebo nevykonávati, jakož i dle vlastní vůle výslovně nebo mlčky jich se vzdáti... Jinak v právu trestním. Zde běží o veřejné, nezadatelné právo státu, o právo, které stát ve prospěch obecném, na ochranu řádu právního a statků právních vykonávati musí, o právo, jehožto rubem, jehožto vlastním základem jest povinnost. Zůstaviti vykonávání práva tohoto jednotlivci, čekati, zdali snad ten, kdo činem trestným doznal újmy na svých statcích právních, odhodlá se vinníka stíhati, bylo by tolik

⁴ Bližšie pozri NETT, A. a kol. *Trestní právo procesní*. Brno: Masarykova univerzita v Brne, 1996, s. 48.

⁵ ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*, s. 35.

jako vydati ochranu řádu právního na vůli jednotlivců, učiniti ji závislou na samé náhodě. Má-li stát oné přední své povinnosti plnou měrou dostáti, má-li ochrana statků právních býti účinnou a náležitě ustálenou, třeba nezbytně, aby stát sám uchopil se stíhání trestního, aby zvláště zřídil orgány, na něž náleží, by z povinnosti úřední (ex officio) stíhání toto prováděli. Pro stíhání trestní jeví se tedy nezbytnou zásada officialnosti, zásada řízení ex officio (Offizial-Prinzip).“⁶

Storch sformulováním zásady oficiality v 19. storočí nielenže pomenoval jeden z rozdielov medzi civilným a trestným procesom, ale položil aj jeden z ideových základov trestného procesu tak, ako ho poznáme dnes. Poukázaním na rozdielny charakter začatia oboch konaní sa však neuspokojil a v úsilí o ich jasné odlíšenie zašiel ďalej. Uvedomoval si totiž aj niektoré ďalšie rozdiely, obzvlášť rozdielnu kvalitu či rozsah zistenej pravdy o veciach, pre ktoré sa vedie civilné konanie, a o veciach, pre ktoré sa vedie trestné konanie. K tomu uvádza: „*S povahou práv soukromých jakožto práv zadatelných snáší se docela dobře, když soudce v rozepři civilní rozhodnutí své učiní výhradně na onom formálním základě, jež strany samy svými procesualními výkony byly opatřily, třebas i základ tento s pravdou skutečnou se nesrovnával. Soudce civilní nemůže hleděti než k oněm skutečnostem, jež strany samy přivedly, on bez důkazu za pravdivé může pokládati ony, jež stranou druhou nebyly popřeny, on odsouditi musí žalovaného, jenž právo odpůrcovo uznal. Zkrátka, soudce civilní nepátrá po tom, co pravdou skutečně jest, ale jen po tom, co dlež istých výkonů processualních, stranami předsevzatých aneb opominutých, pravdou býti se jeví. Pro obor práva soukromého stát dosti učinil, když každému poskytl prostředív, aby právo své ku platnosti přivedl; prostředkú těch skutečně užiti či neuziti, toť na vůli samého jednotlivce. Pravíme tudíž o řízení civilním, že založeno jest na zásadě pravdy formální (Grundsatz der formellen Wahrheit).“⁷ Na Storcha nadväzuje aj Císařová s Fenykom. Podľa nich sa v trestnom konaní „*súd nemôže uspokojit s tým, čo strany napríklad súhlasne uznávajú za skutočnosť (s tzv. formálnou pravdou)*“⁸ (pozn.: preklad aut.). Storch naproti zásade formálnej pravdy stavia zásadu materiálnej pravdy ako ideové východisko pre činnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri objasňovaní trestnej veci, ale aj ako východisko pre určenie cieľa celého trestného konania. „*Cíl, k němuž směřuje spravedlnost státu ve věcech trestních, jest jednak sice, aby každý vinník zasluženého trestu došel, jednak ale též, aby nikdo jiný než sám skutečný vinník trestem postižen nebyl. Neshoda rozsudku s pravdou skutečnou ve věcech civilních není bezprávím, pokud má pramen svůj v pravidle: volenti non fit injuria; ve věcech trestních neshoda taková byla by kalamitou, již by spravedlnost sama nemalou brala pohromu. Řízení trestní dlužno tedy nezbytně tak upravití, aby poskytovalo dostatečných záruk, že jím skutečná vina nebo nevina, skutečná, materielná pravda přijde na jevo, pokud to ovšem přirozeně omezenými prostředky lidského poznání vůbec možno. Řízení trestní tedy na rozdíl od řízení civilního ovládáno jest zásadou pravdy materielné, objektivně (Grundsatz der materiellen, objektiven Wahrheit).“⁹**

Zo Storchových úvah vyplýva, že na rozdiel od civilného procesu, kde sa sudca môže uspokojit s dôkazmi, ktoré strany navrhli, resp. uspokojit sa s tým, „*čo strany zhodne uznávajú za skutočnosť*“, ako píše Císařová s Fenykom, v trestnom procese musí sudca, výpovede vypo-

⁶ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. I. a II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 5.

⁷ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. I. a II. díl, s. 5–6.

⁸ CÍSAŘOVÁ, D. – FENYK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 81.

⁹ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. I. a II. díl, s. 7–8.

vedajúcich preveriť, a z toho vyplýva aj jeho oprávnenie vykonávať aj dôkazy, ktoré strany nenavrhli, a to samostatne z vlastnej iniciatívy. V minulosti z tohto mechanizmu pre Storcha vyplynulo, že orgány činné v trestnom konaní a sudy – na rozdiel od sudcu v civilnom konaní – museli zisťovať materiálnu, objektívnu pravdu, čo podľa neho predstavovalo dostatočné záruky, že bude zistená skutočná vina skutočného páchatela, čím sa malo predísť tomu, aby bol odsúdený nevinný človek. Zaujímavé pritom je, že trval na zistení skutočnej materiálnej, objektívnej pravdy aj napriek tomu, že pripúšťal obmedzené možnosti ľudského poznania.¹⁰

2. OD ZÁSADY MATERIÁLNEJ PRAVDY K ZÁSADĚ ZISŤOVANIA SKUTKOVÉHO STAVU BEZ DŮVODNÝCH POCHYBNOSTÍ

V súčasnosti je už situácia trochu iná, už nie je nutné formulovať základné zásady trestného konania tak, aby sa na ich základe mohlo odlíšiť trestné konanie od civilného, skôr je potrebné vymedziť hranice hľadania pravdy v trestnom konaní, t.j. objasňovania trestného činu, pre ktorý sa vedie trestné konanie. Tento fakt si uvedomili aj niektorí trestnoprávni experti, ktorí sa zaoberali myšlienkou hľadania pravdy v trestnom konaní, resp. objasňovaním skutočností dôležitých pre trestné konanie, výsledkom čoho bolo sformulovanie jednej zo základných zásad trestného konania, a tou je zásada zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností, ktorá nahradila zásadu materiálnej pravdy. Pritom aj pri zásade zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností sa vychádza z filozofického pojmu „pravda“, avšak na rozdiel od zásady materiálnej pravdy, je pravda v tomto prípade interpretovaná odlišne, čo súvisí s už spomínanými obmedzenými možnosťami hľadania pravdy v rámci trestného konania, ktorými orgány činné v trestnom konaní a sudy disponujú. Šámal si v tejto súvislosti kladie otázku, či poznanie človeka, a teda aj sudcu, pri hľadaní pravdy o trestnom čine dosahuje úplnú, večnú a navždy danú pravdu, alebo dosahuje iba približné, podmienené a nie úplne presné poznatky.¹¹ „*Ak sa zväžia sudcove obmedzené prostriedky slúžiace k poznaniu trestného činu, resp. skutku, ktorými sú, aj napriek značnému rozvoju vedeckých metód, ešte stále prevažne svedecké výpovede i výpovede obvinených, na ktorých sa do značnej miery podiela ľudský faktor v zmysle schopnosti vnímania, zapamätania a reprodukcie (a to už vôbec nie sú zvažované vedome nepravdivé výpovede), potom treba dospieť k záveru, že pravda zistená v trestnom konaní je pravdou relatívnou a nie absolútnou. Tým však nemá byť povedané, že by sa v trestnom konaní nemalo usilovať o pravdu, že by sa nemalo usilovať o čo najväčšie priblíženie sa k objektívnej realite, t.j. tomu, čo sa v skutočnosti stalo pri spáchaní skutku, ktorý predstavuje trestný čin. Nemali by však byť pred orgány činné v trestnom konaní kladené nesplniteľné ciele a požiadavky smerujúce k zisteniu absolútnej pravdy, ktorú*

¹⁰ Pred rokom 1989, ako píše Jelínek, bola zásada materiálnej pravdy ideologizovaná a používaná k demonštrácii rozdielu medzi socialistickým a buržoáznym procesom, taktiež bola vyhlasovaná za vedúcu zásadu, ktorej musia byť automaticky podriadené ostatné základné zásady, a to i také, ktoré majú dbať na ochranu základných práv a slobôd (bližšie pozri Jelínek, 2011, s. 151). Dokonca ešte aj v Růžkovej učebnici trestného práva procesného z roku 1993 sa píše, že táto zásada „*má medzi základnými zásadami trestného konania vedúce postavenie. Všetky ostatné zásady trestného konania slúžia svojim spôsobom k jej zabezpečeniu a zaručujú jej uplatnenie*“ (Růžek, 1993, s. 34; pozn.: preklad aut.).

¹¹ Bližšie pozri MUSIL, J. – KRATOCHVÍL, V. – ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 149.

*prakticky nikdy zistiť nemôžu*¹² (pozn.: preklad aut.). Podobne argumentuje aj Nett, ktorý takisto ako Šámal tvrdí, že práve charakter poznávacích metód vedie k záveru, že umožňujú zistiť pravdu relatívnu, pričom takáto pravda je z hľadiska cieľa poznávacieho procesu dostatočná.¹³ Pri hľadaní pravdy totiž vystupuje do popredia aj určitý aspekt neistoty, s ktorým musia orgány činné v trestnom konaní a sudy rátať. Ako totiž píše Weinberger, „*cesta k istote vedie cez pochybnosti; odporovanie a opačné tvrdenia sú skúšobným kameňom pravdy*“¹⁴ (pozn.: preklad aut.). Pojmu istoty je preto nutné dať špecifický význam, ktorý je odlišný od významu istoty v zmysle gnozeologickej kritiky. Ide o tzv. praktickú istotu, ako ju nazval Weinberger¹⁵ a neskôr napríklad Šámal¹⁶ alebo Jelínek, ktorý píše, že „*orgány činné v trestnom konaní nemajú možnosť zistiť 'absolútnu pravdu', pretože zložitost' zisťovaných skutočností vonkajšieho sveta dovoľuje zistiť iba vysokú podobnosť určitého skutkového stavu, t.j. dosiahnutie tzv. praktickej istoty*“¹⁷ (pozn.: preklad aut.). „*Pokiaľ ide o kritérium, podľa ktorého poznávame praktickú istotu a ktorým prakticky isté poznatky oddelíme od poznatkov iba pravdepodobných, na ktoré musíme aplikovať zásadu in dubio pro reo, zvolil zákonodarca kritérium dôvodných pochybností*“¹⁸ (pozn.: preklad aut.).

Toto kritérium, po istom vzore *common law*, je v slovenskom i českom trestnom poriadku upravené v podstate totožne. Podľa § 2 ods. 10 slovenského trestného poriadku „*orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie.*“ Podobne je zásada zisťovania skutkového stavu vyjadrená i v českom trestnom poriadku, konkrétne v § 2 ods. 5, kde sa uvádza, že „*orgány činné v trestnom konaní postupujú v súlade so svojimi právami a povinnosťami uvedenými v tomto zákone a za súčinnosti strán tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu, ktorý je nevyhnutný pre ich rozhodnutie*“ (pozn.: preklad aut.). Pojem „*dôvodné pochybnosti*“ však nie je legálne definovaný ani v jednom z týchto predpisov, preto bude užitočné pozrieť sa, ako tento pojem vykladali sudy v angloamerickom právnom systéme, kde bolo až do nedávnej minulosti zvykom, že sudca v každej trestnej veci inštruoval porotu o tom, čo možno rozumieť pod týmto pojmom¹⁹, čím vlastne sudcovia tento pojem aj definovali. Vzhľadom na túto zvyklosť

¹² MUSIL, J. – KRATOCHVÍL, V. – ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 149–150.

¹³ Bližšie pozri NETT, A. a kol. *Trestní právo procesní*. Brno: Masarykova univerzita v Brne, 1996, s. 48.

¹⁴ WEINBERGER, O. Logické a metodologické základy důkazu v oboru práva. *Stát a právo*. 13, 1967, s. 202.

¹⁵ Weinberger tento pojem demonštroval na nasledujúcom príklade: „*Ak zistíme určitú relevantnú skutočnosť zo zhodných výpovedí troch svedkov a ak tu nebudú žiadne okolnosti vzbudzujúce pochybnosti o pravdivosti zistenia, budeme to považovať za zistenie bezpečné (spolahlivé) v zmysle právnom, hoci kritický pohľad nedovoľuje vylúčiť akékoľvek možnosti pochybností o istote poznatkov. Je isté, že nestačí subjektívne, vecne neverené presvedčenie, že niekto je páchatelom určitého trestného činu k tomu, aby bol odsúdený trestným súdom, avšak tzv. praktická istota zistení, ktoré sa opierajú vždy o objektívne fakty, bude považovaná za spolahlivý kognitívny základ právneho rozhodnutia, aj napriek tomu, že vieme, že nejde o istotu v zmysle teoretickom*“ (Weinberger, 1967, s. 202; pozn.: preklad aut.).

¹⁶ Bližšie pozri MUSIL, J. – KRATOCHVÍL, V. – ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*, s. 150.

¹⁷ JELÍNEK, J. a kolektiv. *Trestní právo procesní*. 2. aktualizované vydání podle novelizované právní úpravy účinné od 1. 9. 2011. Praha: Leges, 2011, s. 151.

¹⁸ MUSIL, J. – KRATOCHVÍL, V. – ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*, s. 150.

¹⁹ V súčasnosti už niektoré sudy od definovania dôvodnej pochybnosti upustili s odôvodnením, že im takáto povinnosť nevyplýva. V tomto duchu sa nesú napríklad rozhodnutia v prípadoch *United States v. Wallace*, 461 F.3d 15, 30 (1st Cir. 2006) či *United States v. Ademaj*, 170 F.3d 15, 30 (1st Cir.), cert denied, 528 U. S. 887 (1999). V prípade

v angloamerickom právnom systéme existuje množstvo definícií dôvodnej pochybnosti, ktorých korene siahajú ešte do 19. storočia.

Jednou z nich je napríklad definícia dôvodnej pochybnosti v prípade *Sandoval*, v ktorom sudca inštruoval porotu nasledovne: „*Dôvodná pochybnosť nie je iba možná pochybnosť; totiž každá vec týkajúca sa ľudských záležitostí (ľudského faktoru) a závisiaca na morálnom dôkaze je otvorená nejakej novej alebo imaginárnej pochybnosti. Dôvodná pochybnosť je stav prípadu, ktorý – po celkovom porovnaní a posúdení všetkých dôkazov – zanecháva mysle porotcov v takých podmienkach, že nemôžu povedať, že cítia nezvratné presvedčenie a morálnu istotu o pravde obžaloby*“²⁰ (pozn.: preklad aut.). Do istej miery ide o totožnú definíciu s definíciou, ktorá bola sformulovaná Najvyšším súdom Massachusetts ešte v roku 1850 v prípade *Webster*²¹, konkrétne ide o prvú časť tejto definície.²² Vo *Websterovom* prípade súd o. i. ešte dodal, že „*uznanie za vinného nepostačuje založiť na pravdepodobnosti, aj keď je silná a vystupujúca z doktríny príležitosti, že fakty obžaloby sa pravdepodobnejšie zdajú byť pravdivé ako opačné, ale dôkaz musí byť založený na pravdivom fakte, aby sa získala rozumná (dôvodná) a morálna istota, t.j. istota, ktorá je presvedčivá a vedie k pochopeniu tých, ktorí sú podľa nej zaviazaní mravne konať, že je pre nich dostatočná pre dôvod (odsúdenia) a rozsudok*“²³ (pozn.: preklad aut.).

Ďalším príkladom definície dôvodnej pochybnosti by mohol byť prípad *Victor*²⁴, v ktorom súd inštruoval porotu nasledovne: „*Dôvodná pochybnosť je taká pochybnosť, ktorá by spôsobila, že by sa rozumná a opatrná osoba pri jednej zo svojich vážnejších a dôležitejších životných záležitostí zastavila a zaváhala skôr než by uznala za pravdivé najdôležitejšie fakty a začala by sa na ne spoliehať a podľa nich aj konať. Je to taká pochybnosť, ktorá vám nedovolí, po celkovom, spravodlivom a nestrannom posúdení dôkazov, získať nezvratné presvedčenie a morálnu istotu o vine obžalovaného. Zároveň sa však nevyžaduje absolútna matematická istota. Môžete byť presvedčení o pravdivosti faktov bez dôvodnej pochybnosti a predsa si byť vedomí, že sa možno mýlite. Môžete dospieť k rozhodnutiu o vine obžalovaného na základe silných pravdepodobností prípadu, získať také pravdepodobnosti, ktoré sú dostatočne silné na to, aby vylúčili akúkoľvek rozumnú pochybnosť o jeho vine. Dôvodná pochybnosť je skutočná a podstatná pochybnosť, ktorá dôvodne vziđe z dôkazov, z faktov alebo okolností preukázaných dôkazmi, alebo z nedostatku dôkazov na strane štátu (obžaloby), čím sa odlišuje od pochybnosti, ktorá by vzišla iba z možnosti, z holej predstavivosti alebo neskutočných (nereálnych) dohadov*“²⁵ (pozn.: preklad aut.).

Wallace sudca porote doslova povedal: „*Nemôžem vám poskytnúť žiadnu definíciu dôvodnej pochybnosti. Viete, čo znamená slovo 'dôvodná' a viete, čo znamená slovo 'pochybnosť'. Preto je na vás, či rozhodnete, že vláda preukázala obžalovaného vinu bez dôvodných pochybností*“ [*United States v. Wallace*, 461 F.3d 15, 30 (1st Cir. 2006); pozn.: preklad aut.].

²⁰ *Sandoval v. California*, 4 Cal. 4th 155, 841 P.2d 862 (1992).

²¹ Definícia dôvodnej pochybnosti v prípade *Webster* je jednou z prvých, ktorými bol tento pojem definovaný v podobe, v akej ho poznáme i dnes, aspoň tak sa o nej vyjadril súd v prípade *Apodaca v. Oregon*, 406 U. S. 404, 412, n. 6 (1972).

²² Bližšie pozri *Commonwealth v. Webster*, 59 Mass. 295, 320 (1850).

²³ *Commonwealth v. Webster*, 59 Mass. 295, 320 (1850).

²⁴ Aj táto definícia, podobne ako definícia z prípadu *Sandoval*, má svoje historické korene; napríklad v prípadoch *Carr v. State*, 23 Neb. 749, 752 – 753, 37 N. W. 630, 631 – 632 (1888) alebo *Whitney v. State*, 53 Neb. 287, 298, 73 N. W. 696 (1898).

²⁵ *State v. Victor*, 235 Neb. 770, 457 N. W. 2d (1990), cert. denied, 498 U. S. 1127 (1991).

Z prvej definície dôvodnej pochybnosti (z prípadu *Sandoval*) vyplýva, že dôvodná pochybnosť je určitý stav neurčitosti v dokazovaní, v dôsledku ktorého nie je možné dospieť k jednoznačnému záveru o vine obžalovaného, a to ani po starostlivom a nestrannom posúdení všetkých dôkazov. Tento stav súd vyjadril slovami, že porotcovia necítia „nezvratné presvedčenie“ a „morálnu istotu“ o pravde (oprávnenosti) obžaloby. Z pokračovania tejto definície vo *Websterovom* prípade ďalej vyplýva, že na odsúdenie nie je postačujúca iba pravdepodobnosť o vine obžalovaného, ale vyžaduje sa taký dôkaz, na ktorého základe by porotcovia získali rozumnú a morálnu istotu, alebo inými slovami, presvedčenie o vine obžalovaného, ktoré by pre nich bolo dostatočné pre jeho odsúdenie. Takýto dôkaz súdy zvykli nazývať aj „dôkaz k morálnej istote“, t.j. dôkaz nevyhnutný pre nadobudnutie nezvratného presvedčenia a morálnej istoty o vine obžalovaného.²⁶ Druhá definícia (z prípadu *Victor*) je o čosi odlišná. Vychádza totiž z nerozhodnosti „rozumnej a opatrnej osoby“ pri vybavovaní jednej z jej dôležitejších životných záležitostí, pri ktorom by zaváhala skôr než by dospela k nejakému rozhodnutiu a následne podľa neho aj začala konať. Taktiež rozdielne je aj to, že v tomto prípade súd pripustil, že na odsúdenie by ev. mohla stačiť aj pravdepodobnosť, avšak musí ísť o takú silnú pravdepodobnosť, že sa na základe nej vylúči akákoľvek rozumná pochybnosť o vine obžalovaného.²⁷ Pokiaľ ide o dôvodnú pochybnosť ako výsledok dokazovania, dalo by sa povedať, že v tomto sa obe definície zhodujú, pretože aj v prípade *Victor*, podobne ako v prípade *Sandoval*, pri definovaní dôvodnej pochybnosti súd vychádzal zo stavu vyplývajúceho z dokazovania, na ktorého základe sú porotcovia takí nerozhodní, že nedokážu dospieť k jednoznačnému záveru o vine obžalovaného, doslovne k „nezvratnému presvedčeniu“ a „morálnej istote“. V prípade *Victor* k tomu však sudca dodal, že ide o „skutočnú“ a „podstatnú“ pochybnosť, ktorá môže vyplynúť z dôkazov alebo z nedostatku dôkazov na strane obžaloby, zároveň však nejde o pochybnosť založenú iba na možnosti, predstavivosti alebo dohadoch, ktoré nemajú reálny základ.

Na základe tejto stručnej analýzy jednotlivých definícií dôvodnej pochybnosti v judikatúre amerických súdov by sa dalo dospieť k záveru, že dôvodná pochybnosť je taká pochybnosť, ktorá po starostlivom a nestrannom vyhodnotení všetkých vykonaných dôkazov sudcovi nedovolí dospieť k jednoznačnému záveru o vine obžalovaného. To znamená, že ide o takú pochybnosť, ktorá má základ v dokazovaní a vyjadruje určitý stav neurčitosti (nejednoznačnosti) v dokazovaní pokiaľ ide o posúdenie viny obžalovaného.

Neznamená to však, že by o objasňovanom skutku nesmeli pretrvávať žiadne (akékoľvek) pochybnosti, práve naopak, je celkom pravdepodobné, že v dôsledku realizácie práva na obhajobu buď samotným obvineným alebo prostredníctvom jeho obhajcu sa určité pochybnosti do celého konania vnesú, ale preto, aby bolo možné vo veci vydať konečné rozhodnutie, nemôžu byť tieto pochybnosti dôvodné, ktoré by ani po eventuálnom doplnení dokazovania nebolo možné vysvetliť logickými úvahami sudcu v súlade so zásadou voľného

²⁶ Bližšie pozri *Commonwealth v. Costley*, 118 Mass. 1, 24 (1875).

²⁷ Z podobných definícií, v ktorých sa dôvodná pochybnosť definovala použitím slovného spojenia „silné pravdepodobnosti“, vyvstala otázka, či sú takéto definície ústavné, pretože v iných definíciách, ako napr. v tej z prípadu *Webster*, súdy vyjadrili názor, že na odsúdenie nestačí iba pravdepodobnosť. Touto otázkou sa zaoberal Najvyšší súd Spojených štátov napríklad v prípade *Dunbar*, v ktorom rozhodol, že to neústavné nie je, ak sú porotcovia zároveň informovaní, že tieto pravdepodobnosti musia byť dostatočne silné na to, aby na základe nich mohli dospieť k presvedčeniu, že vina obžalovaného bola preukázaná bez dôvodnej pochybnosti [bližšie pozri *Dunbar v. United States*, 156 U. S. 185 (1999)].

hodnotenia dôkazov a ktoré by sudcovi nedovoľovali nadobudnúť nezvratné presvedčenie o vine obžalovaného.

3. VÝZNAM ZÁSADY ZISŤOVANIA SKUTKOVÉHO STAVU BEZ DÔVODNÝCH POCHYBNOSTÍ PRE TRESTNÉ KONANIE

V prípade zásady zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností ide o úplne opačný prístup, než aký bol zaužívaný v minulosti na základe zásady materiálnej pravdy, z ktorej, v dôsledku jej širokého poňatia, vyplývala požiadavka pre orgány činné v trestnom konaní a sudy, aby zistili úplnú pravdu o stíhanom trestnom čine, bez ohľadu na to, aký rozsah zistenej pravdy by bol nevyhnutný, resp. dostatočný pre ich rozhodnutie. V súčasnosti sú hranice zisťovania pravdy v trestnom konaní, resp. objasňovania konkrétnej trestnej veci dané práve rozsahom nevyhnutným pre rozhodnutie (orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu), to znamená, že zásada zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností o. i. zúžila rozsah hľadania pravdy, resp. objasňovania trestných činov v trestnom konaní na mieru potrebnú pre rozhodnutie, a tým aj podistým uľahčila prácu orgánov činných v trestnom konaní a súdov, pretože už na ne nie sú kladené nesplniteľné ciele.

Stále však platí, že sa v trestnom konaní nemožno uspokojiť napríklad s tým, čo strany súhlasne vyhlasujú za pravdu,²⁸ tak ako to v minulosti napísal napríklad Storch a neskôr Solnař²⁹ či Císařová s Fenykom³⁰, ale ich tvrdenia treba preveriť a k tomu môžu orgány činné v trestnom konaní alebo sudy zaobstarat' aj také dôkazy, ktoré strany nenavrhlí. Taktiež platí, že v trestnom konaní sa nemožno uspokojiť s iba pravdepodobnostným zistením skutkového stavu, o ktorom by pretrvávali dôvodné pochybnosti, pretože v takomto prípade by bolo potrebné vykonať ďalšie dôkazy, a tým tieto pochybnosti rozptýliť, alebo ak by sa to nepodarilo, bolo by potrebné vydať rozhodnutie v súlade so zásadou *in dubio pro reo*.³¹ Ak má byť totiž rozhodnuté o vine, zhromaždené dôkazy musia k takémuto rozhodnutiu postačovať. Z toho zároveň vyplýva, že medze dokazovania si stanoví rozhodujúci orgán, pretože vydanie konečného rozhodnutia, ktoré by bolo zbavené dôvodných pochybností, je v jeho kompetencii.³² Zhromažďovanie a vykonávanie dôkazov orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi sa pritom neobmedzuje iba na dôkazy svedčiace v neprospech obvineného, ale tieto orgány musia s rovnakou starostlivosťou objasňovať aj skutočnosti svedčiace v jeho prospech. To, samozrejme, nijako nebráni stranám trestného konania, aby realizáciou práv, ktoré im plynú z vyhľadávacej zásady, mohli sami prispieť k náležitému zisteniu skutkového stavu (podľa § 2 ods. 5 českého trestného poriadku, ak sa trestné konanie vedie v Českej republike, alebo podľa § 2 ods. 10 slovenského trestného poriadku, ak sa trestné konanie vedie v Slovenskej republike). A nakoniec je potrebné zdôrazniť aj to, že tak ako v minulosti, aj dnes treba

²⁸ Podistým výnimkou zo spomínaného tvrdenia predstavuje § 314d ods. 2 českého trestného poriadku, podľa ktorého môže samosudca upustiť od dokazovania tých skutočností, ktoré štátny zástupca a obvinený vyhlásia za nesporné, avšak aj v tomto prípade s ohľadom na ostatné zistené skutočnosti nemôže existovať závažný dôvod o týchto vyhláseniach pochybovať (porovnaj § 314d ods. 2).

²⁹ Bližšie pozri SOLNAŘ, V. *Učebnice trestního řízení*. Praha: Melantrich, s. 15.

³⁰ Bližšie pozri CÍSAŘOVÁ, D. – FENYK, J. a kol. *Trestní právo procesní*, s. 81.

³¹ „*Tam, kde nie je možné bezpečne určiť, ktorá z variant skutkového riešenia zodpovedá skutočnosti, volí súd tú, ktorá je pre obvineného priaznivejšia*“ (R 46/1963).

³² Bližšie pozri MUSIL, J. – KRATOCHVÍL, V. – ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*, s. 152.

v trestnom konaní dbať, aby nebola odsúdená nevinná osoba, ale aby sa vina preukázala skutočnému páchatelovi, čo v minulosti zdôrazňoval Storch alebo Solnař, ktorý v tejto súvislosti napísal, že trestnému právu „záleží rovnako tak na potrestaní vinníka, ako na oslobodení nevinného, a to aj proti jeho vôli“³³ (pozn.: preklad aut.).

Avšak na rozdiel od minulosti sa táto požiadavka nevyvodzuje iba zo samotnej zásady zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností, ale z jej interpretácie v súvislosti s niektorými ďalšími zásadami trestného konania. Ide najmä o zásadu práva na riadny zákonný proces (*due process of law*) a zásadu prezumpcie nevinny, pričom takýto výklad je badateľný najmä v angloamerickom právnom systéme, kde je zásada zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností úzko spätá práve s týmito dvoma zásadami. Cieľom je dosiahnutie určitej vyváženosti medzi zásadou zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností na strane jednej a zásadou prezumpcie nevinny na strane druhej. Zo vzájomnej rovnováhy týchto dvoch zásad vyplýva pre orgány činné v trestnom konaní a sudy požiadavka, aby nenadradovali hľadanie pravdy nad zásadu prezumpcie nevinny, ale aby hľadali pravdu správnym a zákonným spôsobom pri rešpektovaní zásady prezumpcie nevinny a v súvislosti so širším záujmom na výkone spravodlivosti.³⁴ Ak by totiž dochádzalo k preferovaniu zásady prezumpcie nevinny na úkor zásady zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, vzrástlo by riziko, že by spravodlivému trestu unikli skutoční páchatelia, a naopak, ak by orgány činné v trestnom konaní a sudy pri hľadaní pravdy sledovali iba cieľ zistiť skutkový stav bez dôvodných pochybností a nerešpektovali by pritom zásadu prezumpcie nevinny, hrozilo by, že by boli odsúdené aj nevinné osoby, čomu sa, samozrejme, chce každý vyhnúť. V tejto súvislosti sa hovorí, že trestné konanie v angloamerickom systéme práva je navštevované duchom odsúdeného nevinného muža.³⁵ Ak je totiž zdôrazňované, „že existuje právo, aby nevinná osoba nebola v trestnom konaní odsúdená, procesný systém v demokratickej spoločnosti sa potom musí usilovať o to, aby sa vyvaroval takýchto omylov“³⁶ (pozn.: preklad aut.). Úsilie o starostlivé dosiahnutie optimálnej rovnováhy medzi oboma zásadami preto v konečnom dôsledku prispieva k napĺňaniu idey spravodlivosti v trestnom konaní a vedie k spravodlivému rozhodnutiu trestnej veci.

4. ZÁVER

Trestné konanie prešlo za posledné storočie viacerými zmenami. Jenou z nich bola aj zmena v definovaní pravdy, ktorú mali orgány činné a sudy v trestnom konaní zistiť v rámci trestného konania v minulosti, oproti pravde tak, ako je pre účely trestného konania definovaná v súčasnosti. V minulosti, v súlade s vtedajšou zásadou materiálnej pravdy, sa trvalo na tom, aby orgány činné v trestnom konaní zistili objektívnu, absolútnu pravdu, t.j. dosiahli úplné zistenie o tom, čo sa v skutočnosti stalo, čo bolo v podstate považované za jeden z rozdielov medzi trestným konaním a civilným konaním, a taktiež aj za záruku, že v trestnom konaní bude zistený skutočný páchatel a nebude odsúdená nevinná osoba.

³³ SOLNAŘ, V. *Učebnice trestního řízení*. Praha: Melantrich, 1946, s. 15.

³⁴ Bližšie pozri COHEN, S. *Due Process of Law*. Toronto: Carswell, 1977, s. 282.

³⁵ Bližšie pozri ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*, s. 41.

³⁶ ŠÁMAL, P. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*, s. 43.

Vývoj trestného práva procesného na území dnešného Slovenska a Českej republiky však koncom 20. storočia a na začiatku 21. storočia dospel k tomu, že pravdu už treba pre potreby trestného konania definovať inak, aby sa pri zisťovaní pravdy na orgány činné v trestnom konaní a sudy nekládli nespĺniteľné požiadavky. Stalo sa tak na základe uvedomia si obmedzených možností ľudského poznania, čo v konečnom dôsledku viedlo k odlišnej formulácii príslušného ideového základu pre hľadanie pravdy v trestnom konaní, t.j. k nahradeniu zásady materiálnej pravdy zásadou zisťovania skutkového stavu bez dôvodných pochybností. Na základe tejto zásady sa už v trestnom konaní nevyžaduje zistenie objektívnej pravdy, t.j. úplné zistenie toho, čo sa v skutočnosti stalo, ale postačí zistenie skutkového stavu, o ktorom nebudú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu potrebnom na vydanie rozhodnutia. Pre odlišenie iba pravdepodobnostného zistenia skutkového stavu, ktoré, prirodzene, pre účely trestného konania nestačí a na ktoré treba aplikovať zásadu *in dubio pro reo*, od spoľahlivého zistenia skutkového stavu na základe dostupných dôkazných prostriedkov, pri ktorom bude možné vydať rozhodnutie vo veci, je kľúčový pojem „*dôvodnej pochybnosti*“, ktorý sa americké sudy pokúšali definovať už od polovice 19. storočia. Na základe stručnej analýzy niektorých ich definícií by sa tento pojem mohol definovať tak, že za dôvodnú pochybnosť je možné považovať takú pochybnosť, ktorá po starostlivom a nestrannom vyhodnotení všetkých vykonaných dôkazov sudcovi nedovolí dospieť k jednoznačnému záveru o vine obžalovaného. To znamená, že ide pochybnosť, ktorá má základ v dokazovaní a vyjadruje určitý stav neurčitosti (nejednoznačnosti) v dokazovaní pokiaľ ide o posúdenie viny obžalovaného. Zistenie skutkového stavu bez dôvodných pochybností však neznamená, že by v konaní nemohli pretrvávať akékoľvek pochybnosti, pretože, ako už bolo v tomto článku zdôraznené, je celkom pravdepodobné, že v dôsledku realizácie práva na obhajobu sa určité pochybnosti do konania vnesú, ale preto, aby bolo možné vo veci vydať konečné rozhodnutie, tieto pochybnosti nesmú byť dôvodné (rozumné), ktoré by ani po eventuálnom doplnení dokazovania nebolo možné logicky vysvetliť v súlade so zásadou voľného hodnotenia dôkazov a ktoré by sudcovi nedovoľovali nadobudnúť nezvratné presvedčenie o vine obžalovaného.

Tento článok bol napísaný v rámci riešenia grantového projektu *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok SR* (VEGA1/0051/11).

JUDr. Miloš Deset, Ph.D.

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Miloš Deset

On the search for Truth in Criminal Proceedings in the Past and Today

***Abstract:** The development of the criminal procedure in Slovak Republic and Czech Republic brought many changes in last hundred years. One of them was the substitution of the principle of material truth by the standard of proof beyond a reasonable doubt. This article deals with the aim of the principle of material truth for the criminal procedure in the past, reasons of leaving this principle and its substitution by the standard of proof beyond a reasonable doubt as well. Moreover the article presents the aim of the standard for the criminal procedure in present day. The term of 'reasonable doubt' is the crucial one for the practical application of this standard in the criminal procedure; therefore the article pays attention to the interpretation of this term. The American courts have been already interpreting it with the contemporary meaning from the half of the 19th century, and that is the reason, why it is interpreted in this article in connection with the selected decisions of the American courts.*

***Key words:** the truth, investigation of the facts, the principle of material truth, the standard of proof beyond a reasonable doubt, a reasonable doubt.*